

ИЗАЗОВИ АМЕРИЧКИХ ОДНОСА ПРЕМА БАЛКАНУ*

Вељко БЛАГОЈЕВИЋ¹

Сажетак

Сједињене Државе су након краја Хладног рата одлучиле да очувају НАТО као првокласни спољнополитички инструмент за остваривање националних интереса у промењеном глобалном окружењу, при чему је НАТО политика „отворених врата” послужила за „попуњавање безбедносног вакуума” у Европи насталог након распада Варшавског пакта. Управо је она и била један од разлога за избијање кризе у Украјини 2014. године, која је прерасла у војну интервенцију Русије фебруара 2022. године. САД је настојала да пружањем помоћи Украјини обезбеди развој догађаја сличан ономе у Хрватској, процењујући да председник Путин ипак неће покренути војну интервенцију. Овај догађај се може сматрати кључним за савремено глобалну безбедност, а исход овог сукоба ће у многome одредити и будућу расподелу глобалне моћи. Последице рата у Украјини су евидентне у политичком, економском, а превасходно у безбедносном контексту,

* Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24-25, а који истраживачки тим и истраживачка група за проучавање регионалне безбедности Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024-2025.

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд, Република Србија, Е-адреса: veljko_blogojevic_55@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6981-0560>

са глобалним и регионалним домаћајима, од којих су за Србију најзначајније реперкусије на европском континенту, посебно у подручју Југоисточне и Централне Европе. САД су, процесом проширења НАТО-а, успеле да обезбеде доминацију на Балкану, при чему су се од почетка рата у Украјини, посебно пријемом Финске и Шведске у Алијансу, актуелизовали изазови везани за војну неутралност Србије и упитну судбину прикључења БиХ, због противљења Републике Српске да се крене у том правцу. Поред тога, изазов је свакако и решавање статуса КиМ, који у контексту рата у Украјини добија нову димензију. САД настоје да ове безбедносне изазове, у позадини сукоба у Украјини, разреше дипломатским средствима, при чему је улогу медијатора доделила Европској унији.

Кључне речи: стратешки наступ САД, прерасподела глобалне моћи, Украјински рат, блискоисточни ратни сукоб, безбедносна архитектура Балкана.

*Успех није коначан, неуспех није фаталан,
храброст да се настави је та која се рачуна.*
Винстон Черчил

Уводна разматрања

Сједињене Државе су кључна држава савремених међународних односа и не треба наводити друге разлоге за образложење предмета истраживања рада. Иако ово није новина у међународним односима, јер оваква тврдња важи од краја Хладног рата до данашњих дана, оправдано се може поставити питање зашто треба преиспитивати стратешки наступ САД према Балкану? Одговор на ово, на изглед једноставно питање, захтева подробнију анализу савремених међународних односа јер су Сједињене Државе једина сила са глобалним домаћајем и, следствено томе, глобалним интересима својственим хегемону без преседана у историји. Међутим, разматрати геостратешки наступ САД без узимања у обзир релативног опадања њене моћи, политичке ситуације у држави, њихове перцепције потенцијалних претњи глобалној хегемонији и процени намера глобалних изазивача, не може

дати објективну полазну основу за разматрање наступа према Балкану. Тек након што имамо у виду наведене премисе, можемо квалификовано разматрати амерички наступ према, чини се и даље, постконфликтном региону Балкана.

Настојање да се из општеглобалног наступа САД генерише однос према Балкану, без разумевања односа САД и Европске уније, ратним сукобима у Украјини и на Блиском истоку и већ наведеним америчким приоритетима у односима са Кином и Русијом, неће нам пружити релевантне резултате. Надаље, ту су и регионални актери, чије политике се вреднују кроз призму стратешких приоритета Вашингтона, као и њихов потенцијал моћи да допринесу реализацији америчких циљева на регионалном и/или глобалном нивоу.

Будући да су САД сила са огромним потенцијалом за савезништва које су оне умешно користиле у протеклим деценијама, извесно је да ова чињеница указује на сложеност у погледу њихових обавеза широм света. Та чињеница је толико сложена да готово да нема смисла да се њоме бавимо на глобалном нивоу, али ћемо зато нужно морати да сагледамо основне постулате њеног стратешког наступа који представљају одређену врсту традиционалног наступа ове силе. Надаље, настојаћемо да изнађемо неке од својеврсних образаца стратешког понашања САД у потенцијално кризним ситуацијама, као што је сасвим извесно и ова која карактерише савремене међународне односе. За овакав наум, доминантно ћемо користити реалистичку школу, која суштински даје боље разумевање међународних односа у време ратова и понашање њених актера у таквим ситуацијама. Ипак, неће бити занемарена и либерална традиција америчког друштва у мери која осигурава објективну слику њихових традиционалних вредности.

Намера је да се сагледају основне смернице геостратешког наступа Сједињених Држава према Балкану, који је детерминисан савременим глобалним окружењем и својеврсним обрасцима понашања САД у међународној арени који су ову нацију довели до положаја глобалног хегемона и специфичним регионалним околностима у којима се српски фактор једини определио за војну неутралност. Ово је уједно и основна хипотеза рада. Иако дубоко свесни да Балкан већ деценијама није у приоритету америчких стратега, сматрамо да су актуелни ратни сукоби у Украјини и на Блиском истоку увећали геостратешки значај Балкана и да Вашингтон са већом пажњом прати регионална збивања, поготово односе српског фактора према Русији и Кини, али и у односу на европске интеграционе процесе. Дакле, може се закључити да је положај српског фактора веома комплексан и да треба пажљиво размат-

рати како нас види Вашингтон и како се наш спољнополитички наступ доживљава у америчкој стратешкој заједници. Да не буде никакве забуне, амерички стратеги се сасвим извесно приоритетно не баве српским фактором, већ регионалним процесима, као што и припада глобалном хегемону. То је основни разлог због кога је у наслову овог рада наведен Балкан.

Кључни обрасци стратешког деловања Сједињених Држава

У прошлости су многи актери на међународној сцени потценили америчку моћ и способност да се правовремено и дугорочно поставе према изазовима које су пред њих постављале околности међународне политике. Чини се да су се пречесто њихови идеалистички и либерални наративи и идеје широм света схватале као знак слабости, непознавања регионалних проблема или незаинтересованости за међународне послове. Ипак, неспорна чињеница да су САД из глобалног сукоба са Совјетским Савезом и његовим савезницима изашле као победник и да су постале глобални хегемон, указују да је Вашингтон углавном добро процењивао стратешко окружење, сопствену моћ и да су рационално одређивали националне циљеве, као и средства и начине којима ће се они реализовати. Јасно је да су наведене заблуде о Сједињеним Државама постале очигледне у периоду међународних односа који се означава као „униполарна ера (моменат)”, *Pax Americana* и слично. Кључно је питање да ли савремени изазивачи глобалног хегемона располажу објективним и реалним проценама америчке и сопствене моћи, али и умешности стратега у Вашингтону? Наравно да ће време одговорити на ово питање, али ћемо указати на изазове у међународним односима које су Сједињене Државе успешно пребродиле и на који начин. То ће нам дати одређен образац, који може бити путоказ њиховог деловања у будућности.

На први поглед, основни обрасци америчког стратешког наступа делују збуњујуће и контрадикторно. Они су наизглед поларизовани, што се види из следећих примера: геополитички реализам наспрам универзалног идеализма, или изолационизам против интернационализма, или унилатерализам наспрам мултилатерализма итд. Ипак, они представљају само израз стратешких одлука, које су по својој природи условљене околностима стратешког окружења, сопствене моћи и циљева у конкретним историјским околностима. Следи покушај да се они

разумеју и сагледају као последица различитих образаца нормативне самоинтерпретације. Надаље, при разматрању америчког обрасца понашања увек треба имати у виду следеће чињенице: спољна политика је везана за одабир рационалних одлука, њихов геостратешки наступ је под великим утицајем унутрашње политике (Kissinger 2001), као и чињеница да на америчку спољну политику утиче прошлост и традиција (Wittkopf et al., 2008: 17-18).

Први образац понашања САД се везује за стицање самосталности и првог председника Џорџа Вашингтона (*George Washington*), који је трасирао први образац њеног понашања, а реч је о изолационизму. Он је навео 19. септембра 1796. године да „Европа има скуп примарних интереса, који за нас (САД, прим аут.) немају никакав значај, или су веома удаљени. Отуда није мудро да се мешамо у променљивости њене политике и њених пријатељстава или непријатељстава” (Wittkopf et al., 2008: 18–19). Овде се јасно могу уочити сва четири основна принципа америчког стратешког промишљања и деловања, с тим да треба нагласити да је њена „заштићеност” пространим океанима и непостојање претњи од непосредних суседа у многоме детерминисала такво понашање. Истовремено, млада америчка република тада није имала ни довољно моћи, нити амбиција да се умеша у европске колонијалне сукобе, а треба додати да је и сама била колонија и да није одобравала такву политику.

Сједињене Државе су увек радиле на томе да оправдају своју спољну политику и да се представе као „добар момак” у праведној борби између добра и зла. Америчко ширење на запад и потискивање домородаца управно је правдано овим наративом, који је касније назван „манифест судбине” (*manifest destiny*) (Gerhard, 2010: 204–205). Многим америчким супарницима у свету је овај наратив био несхватљив и често су га потцењивали, али је он показао резултате и на спољном, и на унутрашњем плану. Једноставно речено, „манифест судбине” је често обезбеђивао националну подршку спољној политици и омогућавао Сједињеним Државама интервенционизам, али и обезбеђивао поузданост њиховим савезништвима у комбинацији са потенцијалом америчке моћи. Оснивачи САД су у Декларацији о независности навели да су сви људи створени једнаки и да имају неотуђива права на живот, слободу и потрагу за срећом. У већински феудалној Европи су се ове гаранције схватале као веома значајне, те су САД постале „земља могућности за све”. Из „манифеста судбине” природно произилази и још једна посебност америчког обрасца понашања, а реч је о изузетности (*exceptionalism*). Сједињене Државе су биле лидер у међународној поли-

тици од почетка 20. века због својих огромних ресурса и богатства, као и својих друштвених вредности. Амерички интерес за очување демократског и слободног света има своје утемељење у уверењима и вредностима које заступа (Pirnuta, 2014: 121–128). Када размотримо алтернативе, то је доиста тачно, јер су супарници америчкој демократији били тоталитарни режими, попут: милитантне и нацистичке Немачке у два светска рата, фашистичке Италије и милитантног Јапана у Другом светском рату или комунистичког лагера предвођеног СССР-ом током Хладног рата. Поред тога, америчка изузетност се, јачањем њене моћи и положаја у међународном поретку, показала као користан инструмент за интервенционизам, али и дуготрајно сукобљавање са великим силама који су касније следили.

Континуитет изолационистичког стратешког наступа САД се може пратити и кроз читав 19. век, који је на одређени начин и формулисан у Монроовој доктрини (1823) која се побунила против европског интервенционизма на Америчком континенту, али се и додатно дистанцирала од европских „игара моћи” и савеза великих монархија, оличеног у Светој алијанси (Благојевић 2022: 150–151; Blagojević, 2019a: 1144–1145). И у случају Монроове доктрине могу се сагледати основе америчке изузетности, јер се у време евроцентричних међународних односа појављује ваневропска сила која се формално супротставља колонијалним интервенцијама европских метропола у њиховом дворишту (Латинској и Централној Америци).

На „манифест судбине” и изузетност се ослања и представља њен природан наставак - идеализам једног од најзначајнијих председника САД Вилсона (*Woodrow Wilson*), који је истакао да „Очигледна судбина Америке није да влада светом физичком силом. Судбина Америке и вођства Америке је да она размишља о свету” (Mearsheimer, 2018: 90). Његових чувених „14 тачака” представљају својеврсну основу савремене колективне безбедности и основу америчког мултилатералног наступа. Не могу се оспорити заслуге председника Вилсона за стварање Лиге нација, претече савремених Уједињених нација. Игра судбине, али и традиција изолационизма, спречила је Сједињене Државе да се укључе у рад Лиге нација, што само потврђује велику традиционалност америчког друштва и њеног стратешког наступа у свету. Иако је током Великог рата ушла у ред великих сила, међуратни период су САД провеле у својеврсној „сјајној изолацији”, по угледу на Велику Британију из претходне ере међународних односа. Ипак, изолационизам се односи на европску политику, а не и

на процесе у Централној и Јужној Америци, које САД сматрају својом зоном интереса, следствено логици понашања великих сила.

Појава два тоталитарна поретка у Европи, у државама великим континенталним силама, нацистичкој Немачкој и комунистичком Совјетском Савезу, нису били довољан разлог да се Сједињене Државе више ангажују у европским пословима. Америка је склапала економске аранжмане са већином европских држава и пратила догађаје везане за експанзију милитантног Јапана у Пацифичком региону. Управо је јапански напад на Перл Харбур приморао Сједињене Државе да се „пробуде” из изолационизма превасходно на Пацифичком ратишту, али и у односу на традиционалне савезнике у Европи. Америка је, вођена својеврсном ратном логицом, континуирано помагала и комунистички Совјетски Савез.

Иако је савезништво САД и СССР било поуздано до самог краја рата, Сједињене Државе су стратешки наступ примарно усмериле на контролу Пацифика и Средоземља, у складу са континуитетом интереса таласократске силе. Иако је Москва тражила отварање Западног фронта у Европи још 1942. године, савезници нису ни након победе у Африци то урадили, већ су се фокусирали на контролу Медитерана и избацивање Италије из рата. Лондон је предлагао да се европско копно нападне преко Италије и Балкана и кроз „меки трбух” Европе лакше продре у централну Европу, док су Сједињене Државе предлагале план напада преко Ламанша, на Француску. Разлог томе је чињеница да је Западу одговарало да се два тоталитарна режима међусобно исцрпе у континенталном сукобу у којем су Совјети 1943. године имали веће изгледе за победу. За разлику од тоталитаристичких вођа Хитлера и Стаљина, који су водили борбу на живот и смрт, они су имали могућност избора (Благојевић, 2022: 197).

На овом примеру се јасно може уочити још један образац америчког стратешког наступа и наратива који га прати, а реч је о борби добра и зла, односно демократије против аутократије и тоталитаризма. Овај стратешки наступ је преовлађивао у стратешком наступу САД током читавог хладноратовског периода. Истини за вољу, јасно је да је овакав наступ имао и своје велико оправдање у реалности, јер су САД имале као супарника тоталитарни комунистички режим и његове савезнике, који се додатно били разорени катастрофалним ратним сукобом. Због тога је и наратив о Сједињеним Државама као лидеру слободног света и био оправдан реалним стањем ствари. Поред наведених основних начела наступа у области стратешких комуникација, треба истаћи да су САД у доба Хладног рата наступ према комунистичком блоку констант-

но усклађивале са реалним геополитичким интересима (Gadis, 2003: 242-244), о чему врло аргументовано пише Небојша Вуковић (видети Вуковић, 2007). Овакав наступ је одржао континуитет и у постхладноратовском периоду, посебно у наступу према Руској Федерацији и Кини (Coker, 2016: 89.140).

Почетак Хладног рата, између осталог, представља и прекретницу дугог периода америчког традиционалног „кокетирања” са изолационизмом, што је уследило као последица прихватања идеја Џорџа Кенана (*George Kennan*) изложених у чувеном „Дугом телеграму” (Kennan, 1946). Америчка стратегија обуздавања Совјетског Савеза је подразумевала одржавање робусног војног присуства у Европи, али и у Индо-Пацифику и другим регионима где је постојала опасност од ширења комунизма. За то је било неопходно користити доминацију у ратној морнарици за контролу светских океана (Kaplan, 2012: 68), тј. нуклеарно наоружање, али и систем савезништва. Надаље, Кенан је истицао да се војна моћ сама по себи можда неће показати као довољна, иако је од кључног значаја за сузбијање совјетске претње. Иако је совјетско руководство било ненаклоњено рационалном одлучивању, али веома осетљиво на „логику силе”, Кенан наводи да је на дугорочном плану неопходно користити и економска, политичка, културолошка и дипломатска средства (Благојевић, 2016: 476).

Распад комунистичког лагера доводи Сједињене Државе у јединствену позицију хегемона у светској политици. У таквом стратешком окружењу САД се понашају следствено усвојеним обрасцем стратешког деловања и чини се да нису одолеле искушењу да покушају да свету наметну своје вредности и систем уређења, ослањајући се на изузетност, манифест судбине, демократске вредности исто колико и економску и војну моћ која је без преседана (која у готово свим стратегијама САД нужно морају да буду глобално доминантне и без икаквих сумњи у њихову довољност). При томе се у безбедносном смислу посебно истиче процес проширења НАТО, који је био у кризи идентитета након распада Варшавског уговора и колапса СССР-а. Наиме, тешко је и замислити велику силу која се добровољно одриче првокласног спољнополитичког инструмента, па се то није могло очекивати ни од САД, поготово не у време када је требало попунити „безбедносни вакум” у Европи настао распадом совјетског блока. У више таласа су се у чланство НАТО примале државе Централне и Југоисточне Европе, упркос упозорењима Русије да се такав процес сматра упереним против њене безбедности, посебно када је реч о Украјини. Русија је прво војном интервенцијом у Грузији 2007, а затим у Сирији, демонстрирала одлучност да поново интерве-

нише ван националне територије ради заштите својих интереса, али то није утицало на америчке планове и однос према Москви. Тако је НАТО политика отворених врата, која није узимала у обзир руске безбедносне интересе и одлучност да интервенишу ван националне територије, довела до ратног сукоба великих размера у Европи после Другог светског рата. САД и њени европски савезници су јединствено реаговали на појаву кризе пружањем политичке, економске и војне помоћи Украјини и увођењем великог броја санкција Русији и Белорусији. С друге стране, Русија је обезбедила поуздана савезништва превасходно са Кином, Белорусијом, Ираном и (углавном прећутну) подршку многих држава у развоју на свим континентима.

Терористички напади на тлу Сједињених Држава од 11. септембра 2001. године само су потврдили и ојачали основне обрасце стратешког деловања САД. Реакција Вашингтона је била усвајање новог стратешко-доктринарног оквира за борбу против транснационалног исламистичког тероризма „заснованог на ратничком контексту џихада” (Subotić, 2019: 491), при чему се предоминантно користила војна моћ, кроз концепт предухитрујућих удара. Уследиле су војне интервенције у Авганистану, а нешто касније у Ираку, са упитним исходом по националне интересе САД. Чини се да је занемарен аспект „борбе за срца и умове” исламског света, што је додатно довело до антагонизма дела исламског света према Сједињеним Државама, а могло би се рећи и глобалног југа. То је резултирало и све већим опирањем прокламованим америчким вредностима, што је појачавано све снажнијим ослоном Вашингтона на елементе чврсте моћи, превасходно применом дипломатије присиле и војне моћи. За све то време, Кина је јачала економски, али када је покренула значајну реформу и осавремењавање оружаних снага, посебно ратне морнарице, САД су пратиле ток догађаја, посебно стварање савезништва са Русијом и трансфер наоружања и технологије у области одбране. Војна интервенција Русије у Украјини, али и криза настала посетом председнице Доњег дома Парламента САД Ненси Пелоси (*Nancy Pelosi*) довела је до затезања односа између САД и савезника са једне стране и Русије и Кине, са друге. Кина је започела масовне војне вежбе око Тајвана, што указује на спремност Пекинга да оружјем брани територијални интегритет. Амерички одговор на савремене изазове на стратешком нивоу је обуздати Русију и надмашити Кину. Дакле, Вашингтон је схватио да су глобални изазивачи озбиљни такмаци за глобалну хегемонију и да су им амбиције усклађене са потенцијалима моћи. У том смислу су ојачани савези и савезништва у Европи и Индо-Пацифику са провереним и поузданим регионалним „играчима”,

изузеВ Турске, која показује амбиције за самосталност и унилатерално деловање. Вашингтон пружа поуздане безбедносне гаранције и умешно користи стратешку комуникацију према изазивачима, али и савезницима. За ову тврдњу је више него довољна чињеница да је у кризно време НАТО примио у пуноправно чланство геостратешки значајне државе Шведску и Финску, које су дуго времена биле неутралне, чиме је Алијанса потврдила виталност и кредибилитет. За Сједињене Државе је велики изазов како се поставити према рату у Израелу, који ставља на пробу њихов кредибилитет гаранта безбедности традиционалном савезнику на Блиском истоку, а са друге стране треба да се не наруши однос према исламском (арапском) свету и не доведе у питање њихова глобална доминација на дуже стазе.

Актуелни наступ САД на Балкану: „најважнија споредна ствар” у Европи

Геополитички значај Југославије током Хладног рата углавном је био условљен значајним разликама југословенских комуниста и Совјетског Савеза, прогресивним увођењем модела самоуправног социјализма који је за друге комунистичке земље могао значити неку алтернативу, а такође и њеном стратешком локацијом коју даје близина државама чланицама НАТО и Варшавског уговора (Vomlela, 2016: 65–66). Ворен Цимерман (Warren Zimmermann) је 1989. године постављен за амбасадора САД у Југославији и навео је да је његов рад углавном детерминисан новим односом САД према земљама Централне и Источне Европе које су у процесу демократизације, а југословенским политичким елитама је показао да Југославија више нема геополитички значај који су јој САД дале током Хладног рата (Zimmermann, 1995: 2). У то време, кључна питања за САД била су људска права, грађанске слободе и демократизација, према којима се детерминисао амерички став према одређеним државама у региону. У овом контексту, Цимерман је признао да „Југославија по том питању није била добра, посебно у покрајини Косово.” (Zimmermann, 1995: 2).

Сједињене Државе су се пред распад СФРЈ првенствено фокусирали на подршку Анти Марковићу, реформски оријентисаном савезном премијеру, који је био алтернатива за републичке лидере. Америчка дипломатија је покушала да му обезбеди подршку у Западној Европи. Неколико дана пре проглашења независности Словеније и Хрватске, амерички државни секретар Џејмс Бејкер посетио је Београд. Међутим,

његовој мисији недостајала је конкретна визија која би се заснивала на опредељењу да САД желе уједињену и демократску Југославију. Његово настојање је било усмерено ка томе да међународна заједница неће толерисати ни једностране декларације уместо дијалога нити употребе силе. Бејкер није успео да смири страсти у Југославији, а током разговора са различитим републичким актерима у кризи је схватио да ће политичка ситуација ићи у смеру раста тензија, што је постепено довело америчку администрацију до одлуке да иницијативу препусти тадашњој Европској заједници. Према речима Живорада Ковачевића, последњег амбасадора Југославије у САД, ова одлука је имала тешке последице које произилазе из чињенице да Европска заједница није била довољно интегрисана и спремна да администрира југословенску кризу (Ковачевић, 2007: 79). С друге стране, то је створило простор Немачкој да покаже доминацију у Европи, која је успела да убеди Французе и Британце да признају независност Хрватске и да лобира код других европских метропола да то учине.

Ескалација сукоба приморала је америчку дипломатију да промени однос према појединим југословенским републикама у складу са стратегијом сукоба ниског интензитета, коју је усвојила Реганова администрација. Уједињени наступ словеначких и хрватских сепаратистичких политичких елита према центрима моћи на Западу представио је власти у Београду као прокомунистичке, уз стару мантру о Србима као „малим Русима“ на Балкану (Blagojevic, 2019b: 370–376). Америчка дипломатска, пропагандна, обавештајна, али у каснијој фази и војна ефикасност, ангажована је против српских интереса. Први пут је НАТО војно интервенисао ван територије својих држава чланица против Војске Републике Српске у БиХ, 1995. године, а велики „крешендо“ борбе за југословенско наслеђе уследио је 1999. године са интервенцијом НАТО-а против СРЈ, која је, парадоксално, покренута ради подршке оружаном побуни Албанаца са КиМ (Благојевић, 2022: 343–360). Са савремене тачке гледишта могу се сагледати последице по српске националне интересе, који су последица погрешне процене глобалног и регионалног стратешког окружења српске политичке елите тога доба. На Западу је формиран имиџ Срба као агресора на народе са којима су живели у бившој држави, а они су свој спољнополитички наступ према њима готово пресликали према словеначком и хрватском наративу, а касније и локалним органима власти у Приштини. Њима се прикључила и Подгорица, која је на овом наративу придобијала унутрашњу и спољнополитичку подршку за издвајање из заједничке државе са Србијом 2006. године. Овај и овакав наратив је и данас у мањој или већој мери присутан,

што зависи од потреба политичких елита у бившим републикама СФРЈ и само се увећавао и добијао теже форме и потенцијал са почетком војне интервенције Руске Федерације у Украјини.

Приштина унилатерално проглашава независност 2008. године, уз подршку САД и њених савезника и партнера, након неуспешних преговора које су организовале Уједињене нације. Сједињене Државе су препустиле Европској унији медијаторску позицију у преговорима између Београда и Приштине од 2011. године и тиме, чини се, учиниле исту грешку као и почетком „разби-распада“ бивше СФРЈ². Међутим, овога пута су представници Вашингтона помно пратили развој догађаја и интервенисали када је то било потребно, некад дискретно а некада јавно и директно.³ Разлоге за овакав наступ САД треба тражити у чињеници да су Русија и Кина, као сталне чланице Савета безбедности УН, сталне на страну Србије у очувању њеног суверенитета и територијалног интегритета. На тај начин ове две силе стратешки посматрано „јефтино“ демонстрирају моћ на Балкану и показују да Запад није ставио под ефективну контролу овај регион.

Слично се САД постављају у стратешком наступу и према БиХ, при чему су препустили функцију високог представника европским званичницима, док се њихови представници укључују само у наговештају кризних ситуација, када треба истаћи подршку стабилности и/или очувању целовитости БиХ. Увођење личних санкција председнику Републике Српске Милораду Додику, управо се правдају наведеним разлозима. Овде се јасно истиче још један интерес САД за подршку Федерацији БиХ, али и привременим властима у Приштини. Реч је о чињеници да су оба политичка естаблишмента јасно демонстрирала жељу да се прикључе НАТО, што је несумњиво пожељна политичка позиција за Вашингтон. У случају БиХ, то се не може реализовати без сагласности Републике Српске, која прати политику војне неутралности Србије. За тзв. Косово је највећа препрека чињеница да нема „столицу у Уједињеним нацијама“, те је ова чињеница само још један разлог за америчку подршку независности Космета.

За разлику од ослонаца на Европску унију у погледу реализације дипломатског наступа, на безбедносном и војном плану се САД примарно ослањају на НАТО. При томе су улогу уравнотеживача војне моћи Србије доделили Хрватској (Vukadinović, 1996: 148–165), која логично има

² Овај термин је увео Милош Кнежевић и тиме дао прецизно термиолошко одређење наведеног процеса.

³ Показало се да једино САД имају утицај на Приштину, као што је то био случај са ангажовањем америчког контингента КФОР у заустављању погрома Срба током марта 2004. године.

и политичке „ингеренције” у регионалном супротстављању Србији са својим, не случајно изграђеним, неформалним савезима са престоним градовима бивших република СФРЈ на основама „обуздавања српске регионалне хегемоније и ревизионизма”. Као доказ наведеним тврдњама може се сагледати стратешки одговор Хрватске, али и САД, на модернизацију и опремање савременим средствима Војске Србије, која је првобитно праћена наративом премијера Пленковића да „Вучић прети празном пушком”, па до захтева да се помогне наоружавање Хрватске како би се парирало Србији. Надаље, Хрватска се у случају Украјине јавља и као својеврсни пример на који начин би Украјина требало да реши проблем побуњених провинција у Домбасу. Ова стратешка замисао се претворила у ноћну мору украјинског рата, чији смо сведоци, а у коме САД/НАТО учествује сличним средствима као и у ратовима за југословенско наслеђе (Kostić, Šulejić, Blagojević, 2024: 456–479).

Закључна разматрања

П приоритетно ангажовање светског хегемона у релативно малом и сиромашном региону као што је Балкан током деведесетих година прошлог века пре би се могло назвати изузетком него систематским ангажовањем, али када је овај регион у питању, то није случај. Наиме, сменом власти у Београду 2000. године престаје приоритетно ангажовање САД, а 2001. године се дешавају терористички напади на њеној националној територији и приоритети се усмеравају на глобалну борбу против тероризма. Након повлачења из Авганистана и умањења присуства у Ираку пажња се усмерава на Јужно кинеско море и украјинску кризу, где се САД ангажују у ојачавању савезништва и пружању безбедносних гаранција до ојачања војног присуства у кризним регионима сопствених снага и НАТО-а. Од војне интервенције Русије у Украјини 2022. године, приоритети су умерени на овај конфликт. Касније је настао и сукоб у Израелу, који је учинио да се америчко ангажовање једновременно одвија у оба кризна региона. Можда је ангажовање САД према Украјини најефектније описао Владимир Трапара, који га је језгровито описао као деловање између геополитике и идеологије, алудирајући на основну вертикалу и вредносну парадигму америчког спољнополитичког ангажовања (Трапара, 2023: 53–67). Слично је и у случају њеног ангажовања према рату на Блиском истоку, који се из Вашингтона сагледава као рат између демократије и палестинских терористичких организација Фатаха и Хезболаха.

Иако је питање Балкана далеко од примарних интересовања САД више деценија, Вашингтон никада није изгубио интерес да прати и кључно усмерава процесе у овом региону, а као „извођаче радова“ су ангажовали Европску унију. Отуда и поднаслов „најважнија споредна ствар у Европи“, реферишући на Балкан који се почетком рата у Украјини нашао у ближем суседству ратног сукоба великих размера, где су Србија и БиХ једине државе које нису у НАТО-у. Ова чињеница доиста компликује српски положај, као и чињеница да су Србија и Турска једине државе у Европи које нису увеле санкције Русији. Због Космета и неугодне реторике Кремља усмерене на изједначавање ангажовања САД/НАТО током 1999. године и њиховог у случају Украјине, Вашингтон се определио за наставак подршке независности тзв. Косова, али и уважавање српске политике војне неутралности, између осталог и због бојазни да би се њеним пријемом у Алијансу појавио „руски тројански коњ“ у НАТО-у, као и објективног сагледавања јавног мњења у Србији и сентимента према Космету. Постављање искусног дипломате Кристофера Хила за амбасадора у Србији, са историјом ангажовања на овом простору током деведесетих за разлику од његовог деловања у данашње време, осликава константе и разлике америчке политике према региону, посебно у односу на српски фактор. Истовремено треба имати у виду и чињеницу да је Србија научила неке стратешке лекције и да настоји да своје националне интересе реализује примарно политичким и економским средствима, али и да задржи основне капацитете спољно-политичке аутономије. Чини се да је концепт војне неутралности „права мера ствари“ и да омогућава оптималне услове за овакво стратешко опредељење Србије у неизвесној будућности светске политике. Колико је она достатна показатељ време, а на нама је да то време искористимо на прави начин како би били спремни да искористимо могућности које се указују и минимализујемо ризике правовременим деловањем.

Литература

Благојевић В. (2022). *Моћ и сила – Србија и војни фактор у међународној политици*, Институт за стратегијска истраживања.

Благојевић В. (2016). Одбрамбена дипломатија у функцији спољне политике државе, *Култура полиса* 29 (3), 467–479.

Blagojević V. (2019a). Military Power in US Foreign Policy - Tradition and Challenges, *Теме*, 18 (4), 1141–1156.

Blagojevic V. (2019b). Psychological Operation in Low-Intensity Conflict – Case Study Kosovo and Metohija. in Nebojsa Vukovic (Ed.) *David vs. Goliath: NATO War against Yugoslavia and its Implications*, Institute for International Politics and Economic and Faculty of Security Studies, 365–384.

Coker C. (2016). *The Improbable War – China, The United States and the Continuing Logic of Great Power Conflict*, Oxford University Press.

Gadis Dž. L. (2003). *Hladni rat: Mi danas znamo*. Beograd: Clio.

Gerhard W. (2010). Patterns of American Foreign and Security Policy “. KVŮŮA Toimetised, 18, 197–210.

George Kennan's 'Long Telegram'. (1946). Digital Archive International History Declassified, Wilson Center, презето 1. септембра 2024. са <http://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfindmkaj/https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/MVZb2091/um/kennanlongtelegram1946.pdf>.

Kaplan R. D. (2012). *The Revenge of the Geography: What the Map Tells us about the Coming Conflicts and the Battle Against Fate*, Random House.

Kissinger H. (2001). *Does America Need a Foreign Policy? Toward a New Diplomacy for the 21st Century*, Simon & Schuster.

Kovačević Ž. (2007). *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić.

Lukáš Vomlela. (2016). Changes of American foreign policy towards the countries of the former Yugoslavia between 1991 and 1995. *Central European Papers*, 4 (1), 63–81.

Marina Kostić Šulejić and Veljko Blagojević, (2024). Western Balkans and Ukrainian Crisis 2014–2024, in: Dušan Proroković, Paolo Sellari, Rich Mifsud (Eds.) *Global Security and International Relations after the Escalation of the Ukrainian Crisis*, Institute of International Politics, Belgrade, Serbia; Sapienza University, Department of Political Science, Rome, Italy; Austin Peay State University, Clarksville (TN), USA; Faculty of Security, University of Belgrade, Belgrade, Serbia.

Mearsheimer J. J. (2018). *The Great Delusion - Liberal Dreams and International Relations*, Yale University Press.

Pirnuta O. (2017). American Exceptionalism. *Journal of Defense Resources Management* No 2, 121–128.

Subotić, Milovan. (2019). Religija i rat – povratak otpisanog. *Međunarodni problemi*. (71):4. 476–497. <https://doi.org/10.2298/MEDJP1904476S>

Трапара В. (2023). Политика САД према руско-украјинском сукобу: између геополитике и идеологије, у: Вуковић, Н., Копанџа, М. (ур). *Рат у Украјини: Оно што знамо и оно што не знамо*. Институт за међународну политику и привреду, Факултет безбедности Универзитета у Београду, https://doi.org/10.18485/iipe_rat_ukrajina.2023, 53–67.

Вуковић Н. (2007). *Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика*, КОНРАС/НАЦИЈА ПРЕС.

Vukadinović R. (1996). Croatian Foreign Policy: From State Building to the Regional Power. *Politička Misao* 33(5), 148–165.

Wittkopf E. R., Jones C. M., Kegly C. W. JR. (2008). *American Foreign Policy Pattern and Process, Seventh Edition*, Thomson Higher Education.

Zimmermann W. (1995). The Last Ambassador. A Memoir of the Collapse of Yugoslavia, *Foreign Affairs*, 74(2), 2–20.

CHALLENGES OF AMERICAN RELATIONS TO THE BALKANS*

Veljko BLAGOJEVIĆ¹

Resume

It will not be mistaken if it is stated that since the United States gained its independence, its foreign policy performance has been crucially determined by the concepts of manifest destiny, exceptionalism, freedom and democracy. The entire history of American strategic performance in international politics is determined by these concepts, but also by rational geopolitical interests, which provides an example of balance and an answer to the question of why they became a great power and global hegemon. At the beginning of the crisis in the territory of the former SFRY, the United States supported the integrity of Yugoslavia, through support for the reform-minded Prime Minister Ante Marković and the effort to develop Yugoslavia as a complete democratic state. The Americans left it to the European Community to manage the crisis in Yugoslavia, and it had neither the mechanisms nor the potential to successfully implement it. The leaders of the secessionist republics managed to present the authorities in Serbia to the West as communist and authoritarian, thereby attracting the USA to their side, which during the 1990s engaged against Serbian interests in the process of the disintegration of Yugoslavia. The NATO Air Force was engaged against the Serbian forces in Bosnia in 1995, and in 1999 against the FR Yugoslavia, for the „protection of the Albanian people in Kosovo and Metohija”. America, in accordance with democratic and anti-authoritarian values, supported Bosnians and Albanians from Kosovo and Metohija and this support is still present

* The paper was created as part of the Ministry of Defense project titled “Security Challenges of Western Balkan Countries within the European Security Paradigm”, No. ISI/DH1/24-25, implemented by the research team and the Regional Security Research Group of the Strategic Research Institute, along with an external contributor, during the period 2024-2025.

¹ Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Republic of Serbia, E-mail: veljko_blagojevic_55@hotmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6981-0560>

today, and the question remains for the Serbian factor why it did not engage more with diplomatic means to better represent its interests. NATO's Open-Door policy, which contributed to the dominance of the United States in Europe after the end of the Cold War, was essentially the cause of the start of the conflict in Ukraine. After unsuccessful (insincere) attempts to resolve the conflict peacefully, Russia intervened militarily in Ukraine in 2022, which turned into a large-scale armed conflict. The West, led by the USA, united in support of Ukraine and provided it with military, economic, political and all other assistance in the conflict with Russia, which has been subject to many sanctions. Given that the parties to the conflict are adamant in their efforts to win this conflict, whatever that means, it is certain that the outcome of this war will affect the regional and global distribution of power. After the overthrow of Milošević from power in 2000, the United States focused its foreign policy priorities on more important regions, and assigned the European Union the role of stabilizing the post-conflict region of the Balkans. However, this time they did not repeat the mistake they made at the beginning of the crisis in Yugoslavia and are monitoring the key processes in which they intervene, discreetly or publicly, when the stability of the region is threatened. At the beginning of the war in Ukraine in 2022, the importance of the Balkans is increasing in the strategic calculations of the United States, in the context of "overtaking China and containing Russia". In the context of the war in Ukraine, the Balkans is in a close background position, with Romania and Bulgaria facing the war zone, and the US/NATO trying not to allow the access and influence of Russia (but also China) in this region. In this context, viewed from the point of view of the USA, the position of Serbia, as a militarily neutral state, can represent a "platform" for the expansion of influence in the Balkans. However, unlike in the nineties, Washington still tries to approach Serbia with diplomatic means and with greater trust and ensure stability in the region. It seems that it is understood in Washington that Serbia has learned the lessons of the 1990s and that its strategic approach is predictable, regardless of the constant accusations from most of the capitals of the former republics of the SFRY, especially Zagreb and Sarajevo, as well as from the temporary authorities in Pristina. The US has only changed its means, but its goals in the Balkans have not changed since the beginning of the crisis in the SFRY area, and its performance is aligned with its key values and geopolitical interests, regardless of the

fact that the geopolitical component of American action is mostly emphasized in Serbia.

Key words: The strategic appearance of the USA, the redistribution of global power, the Ukrainian war, the Middle East conflict, the security architecture of the Balkans.